

ЗАРУБІЖНА УКРАЇНІКА У ФОНДАХ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ НАУКМА

Зроблено короткий огляд фондів зарубіжної україніки нашої бібліотеки, запропоновано шляхи їх подальшого вивчення.

Тяжкі часи та нелегка доля розкидала українців по світу. Українська діаспора в світі складає понад 16 млн — майже третину українського етносу. Згуртованість навколо національної ідеї допомогла їм внести значний вклад у розвиток української науки та культури. Про намагання українців всього світу зберегти рідне слово та донести до інших народів бодай частку української духовності говорять книжки та часописи, видані за кордонами України.

У фондах наукової бібліотеки НАУКМА сформувався досить значний фонд зарубіжної україніки. За своїм складом він універсальний: представлені видання із різних галузей знань, хоча й переважає художня література та періодичні видання.

Значну частину фонду довідково-бібліографічного відділу складають видання зарубіжної україніки, серед яких універсальні та галузеві енциклопедії: “Енциклопедія українознавства: Загальна частина”. В 2-х т.— (Мюнхен; Нью-Йорк), 1949; “Енциклопедія українознавства: Словникова частина”/ Гол. ред. В. Кубійович.— (Мюнхен; Нью-Йорк); англ. видання: “Encyclopedia of Ukraine: [1—5 vol.] / Ed. by V. Kubijovyc, D. H. Struk; Canad. inst. of ukr. stud. (University of Alberta), Shevchenko scient. society (Sarselles, Franch), Canad. found. for ukr. stud.— Toronto: University of Toronto Press Incorporated, 1984—1993”; “Ukraine: a concise encyclopedia”.— (Ukrainian orthodox church of the U. S. A.); Ukraine a concise encyclopedia”. Prepared by Shevchenko scient. Society, (Sarselles, Franch) / Ed. by V. Kubijovyc.— (University of Toronto press, 1983) та ін.

Найбільшу і найцікавішу частину фонду складають серії довідників, виданих Канадським інститутом українських студій при Альбертському університеті на кошти окремих благодійни-

ків, фонду ім. родини Стасюків та дотації з Архівного фонду ім. Стефанії Букачевської-Пастушенко. Ця серія під редакцією Едварда Касанця вражає тематичною розмаїтістю та широкими хронологічними рамками. Певна частина довідників з цієї серії є перевиданнями Альбертським університетом раніш опублікованих довідників, бібліографічних покажчиків та посібників, які з певних причин на сьогодні майже відсутні в бібліотеках: малий наклад, ідеологічні заборони. Наше сьогодні — час незалежності України — вимагає і видань, які репрезентували б Україну, її історію, культуру в інформаційному просторі саме за допомогою джерелознавчих праць. Серед перевидань: перша спроба зібрати відомості про українські бібліографічні видання (бібліографія другого ступеня) — праця Євгена Пеленського “Бібліографія української бібліографії.— Львів, 1932 р.” та унікальна праця галицького бібліографа Івана Калиновича “Українська мемуаристика 1914—1924: Бібліографічний реєстр.— Львів, 1925”; заборонена і тому маловідома в Україні праця Юрка Нікофорука “Західня Україна: Матеріали до бібліографії: Список літератури, опублікованої на терені У.С.Р.Р. 1917—1929.— Х.; К., 1929”. До серії увійшли цінні видання ЦНБ АН України, які містять найповнішу інформацію про газетні фонди цієї найбільшої в Україні бібліотеки: “Каталог дореволюційних газет, що видавалися в Україні за 1822—1916 р.— К., 1971”, “Газети радянської України (1917—1920).— К., 1979”, “Газети радянської України. 1921—1925 рр.— К., 1981”. Праці відомого бібліографа В. Ігнатієнка “Українська преса. 1816—1923 рр.” та покажчики Євгена Місила “Бібліографія української преси в Польщі (1918—1939) і Західньо-Українській Народній Республіці (1918—1919).— (Едмонтон; Альберта, 1991)” присвячено досліджен-

ню історії української преси, як в Україні, так і поза її межами. Тривалий час бібліографія Євгена Місила була чи не єдиною спробою скласти повний запис української преси, що видавалась на території Другої Речі Посполитої та Західно-Української Народної Республіки. На сучасному етапі це дослідження продовжують наукові центри в Києві та Львові. Так, діяльність дослідника історії української преси Олександра Сидоренка з Києва представлена у виданнях КІУСа працею “Перелік україномовних часописів, що видавалися на території Росії на початку ХХ століття.— Едмонтон; Альберт, 1990”.

Щодо історії української книжки, то Едвард Касинець [2], фахівець з українського книгознавства 20-х років нашого століття, перевидав дві праці Українського наукового інституту книгознавства: вже названу працю В. Ігнатієнка та С. Маслова “Українська друкована книга XVI-XVIII вв.”. Перевидано працю відомого книгознавця Богдана Романенчука “Бібліографія української книги у Великонімеччині за час (вересень 1939 — грудень 1941)”, період найгостріших суперечностей в історії України та її націоналістичному русі.

До цієї серії довідників входять також різноманітні матеріали з україніки, що були зібрані, систематизовані й укладені за межами України та видані Альбертським університетом. Зокрема, “Володимир Гнатюк. Бібліографія друкованих праць.”/ Уклав М. Мушинка (Едмонтон; Альберта, 1987) — присвячена життю та науковій діяльності визначного українського вченого В. Гнатюка. Це перша вдала спроба об’єктивно представити всю друковану спадщину українського вченого в еміграції та донести її до широкого загалу. Можна тільки вітати такі видання, як “Українські композитори: Біобібліографічний довідник / М. Дитиняк; КІУС.— (Едмонтон, 1986)”. В ньому нарешті об’єднано відомості про українських композиторів, зокрема, про митців, чия діяльність проходила виключно за межами України. Матеріали, зібрані у виданнях, іноді крім історичної вартості набувають ще “людського виміру”. Так трапилось зі збірником “З “Нового краю”: Листи українських емігрантів з Канади” / Упорядник Сич О. І. (Едмонтон, Альберта, 1991). Такі матеріали дають рідкісну можливість простежити процес вимушеної еміграції “із середини”. Цього не відчуєш за сухими рядками офіційних документів або цифрами статистики.

Діяльність відомого українського бібліографа Марти Тарнавської представлена у фонді двома працями: “Ukrainian literature in English: books and pamphlets, 1890—1956: An annotated bibliography / M. Tarnawsky.— Edmonton,

Alberta, 1988” та “Ukrainian literature in English: articles in journals and collections: An annotated bibliography 1840—1965 / M. Tarnawsky.— Edmonton, Alberta, 1992”. Друге видання є початком великого бібліографічного проекту Альбертського університету, який повинен охопити переклади з української на англійську мову літературних прозових та поетичних творів, опублікованих у книгах, часописах, щорічниках, літературних енциклопедіях, щоквартальних виданнях тощо.

Серед видань, які містять цінні матеріали до вивчення історії України,— видання відомого історика Любомира Винара. Він є упорядником видання, присвяченого першому президентові Української Народної Республіки, українському історикові, публіцистові та громадському діячеві Михайлові Грушевському: “Mykhailo Hrushevs'kyi 1866—1934 / Ed. L. R. Wynar.— New York—Munich—Toronto, 1985.— (Укр. Іст. Асоціація). Цікавим є видання Інституту Симона Петлюри в Торонто: “Symon Petlura: A Bibliography.— Toronto; New York, 1977” (у восьми розділах подано друковані свідчення про життя та діяльність відомого українського політичного діяча). Ще в 1965 році видано “Бібліографію джерел до історії українських січових стрільців / Ст. Ріпецький.— Нью-Йорк” — це ґрунтовна джерелознавча праця, зібрана завдяки опрацюванню величезної кількості назв і примірників часописів за 50 років. Видання вийшло завдяки сприянню Історико-Архівної Комісії Братства українських січових стрільців. “Білим по білому: жінки в громадському житті України 1884—1939 — перше видання, Едмонтон, 1988 р.” — таку назву має праця професора, відомої дослідниці історії України, віце-президента Союзу українок Америки п. М. Богачевської-Хомяк. Це енциклопедія українських жіночих визвольних змагань, важливої, але досі невідомої частки нашої історії. Корисним для дослідників є бібліографічний покажчик бібліографа Богдана Винара “Ukraine: a bibliographic guide to English-language publications / B. S. Wynar.— Colorado, 1990”. Досить великий за обсягом (406 с.), покажчик містить анотовані дані публікацій про Україну англійською мовою з різних галузей знань та з різноманітних джерел. Початок бібліографуванню наукової діяльності українців поза межами України поклала праця “Бібліографічний покажчик наукових праць української еміграції: 1920—1931 / П. Зленко.— Прага, 1932”. У нашій колекції є перше видання 1932 р. та перевидання Альбертського університету за 1990 р. Цікава історія її появи. На Другому Українському Науковому З’їзді в Празі у 1932 р. було ухвалено рішення про укладання такого покажчика. За ос-

нову було взято картотеку видань української еміграції в Чехословаччині, складену П. Зленком. Силами науковців-ентузіастів її було доповнено та розширено відомостями про твори та публікації, що з'явилися у світ протягом десяти років — з 1920 по 1931 р. Цьому ж періодові розвитку української науки присвячено видання про перші десятиліття діяльності Українського Вільного Університету: “Український В. Університет в Празі в роках 1921—1926.— Прага, 1924”, та “Український В. Університет в Празі в роках 1926—1931.— Прага, 1931”.

В рамках програми “Архівна та рукописна Україніка”, започаткованої професором Б. Кравченком (Канада), вийшов у світ укладений Дж. Хартлі довідник “Архівна Україніка у Великобританії: Попередній анований перелік матеріалів.— Київ; Лондон, 1993”, який містить стислий огляд колекцій з Українки у Великобританії. Довідник продовжує серію “Архівна Україніка за межами України”. КІСТ опікується також і архівною спадщиною. Новим свідченням величезної фольклористичної діяльності Івана Франка стала публікація “Стоїть липка в полі: Збірник лемківських народних пісень Никифора Лещишака з рукописної спадщини Івана Франка / Упоряд. М. Мушинка.— Едмонтон, 1992”.

З ім'ям визначного українського вченого, професора УВАН (Канада) Ярослава Рудницького, який започаткував видання таких українознавчих серій при Українській Вільній Академії Наук у Канаді, як “Slavistica” (1948), “Onomastica” (1951), “Ukrainica Canadiana” (1953—1973), “Ukrainica Occidentalia” (1956—1966), “Slovo na storozhi” (1964—1989), пов'язаний тривалий період діяльності УВАН. Це передусім його праці (книжки, збірники та окремі статті у часописах, монографії, словники, наукові дослідження, методичні розробки), а також публікації про життєвий і творчий шлях визначного вченого. Більшість із них знайшли відображення у “Scripta manent...: A bio-bibliography of J. V. Rudnycky” — Winnipeg, 1975. Цей біобібліографічний збірник розповідає про найважливіші події з життя Я. Б. Рудницького та у хронологічному порядку вміщує його друковані праці. У довіднику подано також ілюстрації з обкладинок книжок, виданих різними мовами в Україні та поза її межами. Про широкий спектр творчого доробку професора Рудницького, зокрема, про його 40-річну педагогічну діяльність розповідає збірник “Scripta manent...: An annotated bibliography of theses directed by J. V. Rudnycky”.— Ottawa, 1980. У покажчику подано ановані бібліографічні дані про дисертації на здобуття вчених ступенів різних авторів, що були написані за безпосередньою учас-

тю вченого та ним поціновані. У 1964 р. з ініціативи Я. Рудницького основане видання “Слово на сторожі” — орган Товариства плекання рідної мови. Зі змістом часопису за 25 років можна ознайомитися, переглянувши “Показник змісту за перше чвертьсторіччя 1964—1988 р.”

Варто хоча б стисло зупинитися на історії цієї відомої наукової та просвітницької установи — Української Вільної Академії Наук. Заснована вона у 1945 р. у м. Авгсбург (Augsburg), Німеччина. Першим президентом Академії був відомий історик Дмитро Дорошенко, який безпосередньо підтримував усі ініціативи Яр. Рудницького. У 1949 р. з ініціативи та на кошти професора Рудницького для потреб УВАН була придбана будівля на Flora Avenue 221 у м. Вінніпег (Канада), де Академія продовжила свою плідну роботу по дальшому розвитку та поширенню української наукової думки за кордонами України. Протягом двадцяти років (з 1954 по 1974 р.) УВАН очолював професор Ярослав Рудницький. Саме впродовж цих років систематично виходять у світ серійні видання УВАН у Канаді, видані для Канадійської Асоціації Славистів.

Поміж видань з цієї серії праці відомих науковців, а також прізвища, які тільки тепер стають відомими в Україні. Зупинимось на певних виданнях колекції УВАН. Видання серії “Slavica canadiana” включає бібліографічні відомості про українські та слов'янські книжки й брошури, українознавчі видання. Більшість із них виходило під редакцією Яр. Рудницького при співпраці з іншими авторами, зокрема Д. Сокульським. У цій серії видано працю Г. Д. Вібе “Куліш як Гоголезнавець”.— Вінніпег, 1972. Автор зазначає, що аналіз та оцінка Кулішем творчості Гоголя є однією з основних, якщо не найважливішою працею з “гоголезнавства”. У зв'язку з цим матеріал у цій студії впорядковано й проаналізовано у таких основних розділах: біографія Куліша з акцентом на його діяльності, як літературного критика взагалі, світогляд Куліша і світогляд Гоголя, цензурний тиск, значення Кулішевої праці як першого етапу наукових досліджень.

В серії “Літопис УВАН” вийшли також важливі літературознавчі праці Ярослава Рудницького: “Найближчі завдання шевченкознавства.— Вінніпег, 19” та “Бернс і Шевченко.— Вінніпег, 19”. Тривалий час професор Яр. Рудницький збирав і досліджував лемківські приспиви та колядки, співаночки та обрядові пісні, що підсумовано у виданні “Матеріали до українсько-канадійської фольклористики й діалектології: В 3-х ч. (УВАН, 1956—1960 pp.)”.

Про глибоку повагу до української культури та на честь вшанування діячів науки та куль-

тури діаспори у серії “Українські вчені” за редакцією відомого літературознавця Л. Білецького видано низку біобібліографічних матеріалів. “Бібліографія Михайла Г. Марунча / В. Жила. — Вінніпег, 1991” висвітлює життєвий шлях та містить назви основних праць видатного українського історика з 1946 по 1990 р. Ця публікація розповідає нам про могутній злет української історичної науки на поселеннях та засвідчує перед поколіннями її невичерпну силу, яку не могли зламати ніякі лихоліття та гіркі втрати.

Визначному українському філологу присвячено біографічний нарис П. Коваліва “Василь Сімович. — Вінніпег, 1953”. Наукова діяльність професора В. Сімовича відбилася в різних напрямках української філології, у публікації поряд із життєписом вміщено опис основних праць вченого. Праця К. Кисілевського “Іван Панькевич. — Вінніпег, 1958” — про українського професора — лінгвіста, педагога, дослідника українського закарпатського говору та мовних пам’яток нашого народу. “Українські прізвища. — Вінніпег, 1959” — одна з численних праць Івана Борщака — історика, філолога, публіциста, професора української мови у Державній Школі Східних Мов у Парижі, доктора Українського Вільного Університету, дійсного члена НТШ та УВАН.

В серії “Назвознавство” в 1965 році вийшло дослідження з української мови Василя Ящуна “Слово і назва “Броди”: Доповідь на Сесії Американського Назвознавчого Товариства в Нью-Йорку 30-го грудня 1964 р.” До цієї серії також належить праця Є. Скоробагата “Власні імена й загальні назви грецького походження в “Метаморфозах” Овідія. — Вінніпег, 1966”.

Серед видань серії “Slavistica” заслуговує на увагу передусім “Українсько-російський словник початку XVII-го віку: Із історії культурних впливів України на Московію. — Вінніпег, 1951” — складений Митрополитом Іларіоном (професор, доктор І. Огієнко). На основі залучення великої кількості російських та українських видань вчений аналізує складне становлення української мови, розмірковує про могутність Київської держави та про досить високий стан української культури за часів Київської Русі, згадає цілу низку цінних наукових праць, у яких глибоко досліджено нашу давню культуру. Іван Огієнко докладно коментує українську частину словника, складеного на початку 17 ст. російським автором для потреб російського читача.

Створення та плідне існування протягом багатьох років УВАН у Канаді — непересічне явище в історії розвитку української діаспори. Безумовно заслуговують дослідження і вивчення публікації та серійні видання Академії, що повернулися зараз в Україну. Наукова бібліотека НаУКМА за Угодою про співпрацю з УВАН у Канаді має досить багату колекцію видань УВАН, яка буде поповнюватись і в майбутньому.

Фонд зарубіжної україніки нашої бібліотеки, певна річ, вимагає дальшого вивчення. Займаючись цією цікавою роботою, ми маємо намір всіляко сприяти донесенню до широкого читачького загалу тих духовних та культурних цінностей українського народу, що були розпорошені по світах, а тепер, повертаючись на Батьківщину, допомагають краще пізнати нашу історію молодому поколінню. Ця робота може серйозно сприяти складанню українського бібліографічного репертуару в частині “Зарубіжна україніка”.

1. (Свобода. — 1991. — 20 груд.)

2. Kasinec E. Jurii O. Ivanov-Mezhenko (1892—1969) as a bibliographer during his years in Kiev, 1919—1933 //

The Journal of library History. — 1979. — Vol. 14. — № 1. — P. 14—17.

Patrusheva T. O.

THE FOREIGN “UKRAINICA” IN THE NaUKMA LIBRARY

The short excursus of the foreign “ukrainica” of our Library has been made, and the ways of further studying have been proposed.